

УДК 165.7:574

В.В. ШИРОКОВА, Т.Г. БАБИНА

БЕКОНІВСЬКА КЛАСИФІКАЦІЯ НАУК У КОНТЕКСТІ РЕФЛЕКСІЇ ЄДНОСТІ ДУШІ І ТІЛА

Широкова Віталіна Віталіївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри гуманітарно – мистецьких дисциплін та технологій легкої промисловості ФРПТ Київського Національного Університету Технологій та Дизайну.

Бабина Тетяна Геннадіївна – кандидат філософських наук, зав. каф. гуманітарно – мистецьких дисциплін та технологій легкої промисловості ФРПТ Київського Національного Університету Технологій та Дизайну.

У статті аналізуються засади беконівської класифікації наук з позиції вчення англійського філософа про єдність душі і тіла. Висловлюється думка про те, що Ф. Бекон стояв біля витоків суб'єктно – об'єктної парадигми стосовно розуміння «природи» людини.

Ключові слова: душа, тіло, єдність, класифікація, проблема, принцип, наукове пізнання, аналіз, предмет.

В статье анализируются принципы бэконовской классификации наук с позиции учения английского философа о единстве души и тела. Рассматривается мысль о том, что Ф. Бэкон стоял у истоков субъектно - объектной парадигмы относительно понимания «природы» человека.

Ключевые слова: душа, тело, единство, классификация, проблема, принцип, научное познание, анализ, предмет.

This article analyzes the principles of F. Bacon classification of sciences from a position teaching English philosopher of the unity of the soul and tila. Vyslovlyuyetsya thought that Bacon was at the forefront subyektно - obyektноyi paradigm concerning the understanding of «nature» of man.

Key words: soul, body, unity, classification problem, principle, scientific knowledge, analysis, object.

© В.В. Широкова, Т.Г. Бабина, 2013

Постановка проблеми. В усі часи, починаючи з усвідомленого становлення людини, була й залишається проблема єдності душі і тіла, а згодом – ідеального та матеріального. До цієї проблеми зверталися майже всі філософи усіх часів і народів. Серед античних філософів особливу увагу цій проблемі приділяли Платон і Аристотель. «.

Для досягнення цієї мети необхідним є вирішення таких завдань:

- здійснення змістовного аналізу вихідних понять «душа» і «тіло» у філософському дискурсі представників філософії Нового часу;

- дослідження суб'єктно-об'єктної парадигми єдності душі і тіла в емпіризмі Нового часу;

- виявлення концептуально-теоретичних засад формування суб'єктно-об'єктної парадигми взаємозв'язку душі і тіла в раціоналізмі Нового часу;

- експлікація специфічних рис феноменологічного підходу до взаємозв'язку душі і тіла у філософії Ф. Бекона.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Неможливо перелічити всіх авторів, які переймалися цією проблемою. Настільки вона фундаментальна. Так, для Платона душа людини може бути охарактеризована трьома рисами – розумністю, прагненням до насолоди і задоволенням та лютьстю [7, с. 232-235]. За вдалою характеристикою О.Ф.Лосева, поняття «душа», «тіло» є трансцендентальними принципами (6). Що це означає? Відповідь може бути такою: трансцендентальний смисл понять «душа», «тіло» для Платона цілком реальний і об'єктивний. Дещо іншого погляду на

розуміння «природи» душі дотримувався Аристотель. Він відходить від тих уявлень про душу, які були панівними в його часи. У трактаті «Про душу» Аристотель складає цілу наукову програму стосовно пізнання того, що людина називає душею. Зокрема, він пише: «Можливо, передусім треба розрізнити, до якого роду предметів відноситься душа і що вона собою являє. Я маю на увазі: чи є вона чим-небудь визначеним і сутністю чи кількістю, чи якою-небудь іншою категорією з установлених нами, окрім того, чи відноситься вона до того, що існує в можливості чи, швидше, являє собою щось актуальне,- адже це дуже важлива різниця» [1,с.51].

Погляди Аристотеля стали засадовими для формування першої наукової програми дослідження «природи» людської душі і були такими майже до середини ХХ ст. Не втратили вони актуальності і сьогодні. Але, починаючи з Нового часу, тема людської душі набула дещо іншого звучання, оскільки постала проблема методів дослідження єдності душі і тіла. В її дослідженні перше місце в ряду видатних філософів Нового часу належить Ф. Бекону. Для Ф. Бекона проблема єдності душі і тіла є пріоритетною в ряду інших філософських проблем, оскільки антропологічна проблематика стала провідною вже в ті часи.

Саме погляди Ф. Бекона на проблему єдності душі та тіла є предметом аналізу в цій статті. У своїй відомій праці «Про гідність і примноження наук» англійський філософ пише: «Нарешті, мистецтво медицини, відірване від природної філософії, не набагато переважає практику знахарів.

Установивши цей принцип, перейдемо до вчення про людину. Воно складається з двох частин. Одна з них розглядає людину як таку, друга – в її відношенні до суспільства. Першу з них ми називаємо філософією людини, другу – громадською філософією. Філософія людини складається з частин, які відповідають тим частинам, з яких складається сама людина, а саме: з наук, які вивчають тіло, і наук, які вивчають душу...Зі свого боку ця наука про природу і стан людини може бути розділена на дві частини, з яких одна повинна займатися цілісною природою людини, а друга – самим зв'язком душі і тіла; першу ми назвемо вченням про особистість людини, другу – вченням про зв'язок душі і тіла» [2, с. 252].

Виклад основного матеріалу дослідження. Що впадає в око, коли читаєш Ф. Бекона? По-перше, це принципова орієнтація на науку, на тісний зв'язок із проблемами наукового пізнання, по-друге, Ф. Бекон не пориває з традиціями Відродження. Але головне те, що він звертається до історії: «Мова йде про крайні чи вищі ступені досконалості, яких коли-небудь могла самостійно досягти людська природа в тій чи тій духовній або тілесній здатності» [2, с. 253]. По-третє, Ф. Бекон цікавиться зв'язком душі та тіла людини: «Як ці дві сутності (тобто душа і тіло) взаємно розкривають одна одну і як вони взаємно впливають одна на одну за допомогою знання чи вказівки і враження» [2, с. 254-255].

Варто зазначити, що безперечна заслуга Ф. Бекона полягає не в тому, що він формулює ідеї фізіогноміки, фізіології та психології, хоча й це є важливою рисою його філософії. Більш фундаментального значення у філософії Ф. Бекон набуває ідея методу. Причому ідея методу реалізується двою: через класифікацію наук і через класифікацію методів. Щодо класифікації наук, то Ф. Бекон, усвідомлено чи ні, застосовував метод класифікації. Цікаво, що А. Суботін – редактор двох томів праць Ф. Бекон – навіть не прокоментував беконівську класифікацію людського пізнання, онтологічні і гносеологічні засади методу класифікації [2, с. 549]. Якщо уважно придивитися до беконівської класифікаційної схеми, то можна зрозуміти головну мету англійського філософа – це наукове знання і пізнання. Ф. Бекон ставить за мету побудувати «науку про науку», «вчення про науку». Звідси головна, «кардинальна» проблема теорії пізнання – питання про «об'єктивність пізнання». Намагаючись розв'язати це питання, Ф. Бекон занурюється в антропологічні дослідження, щоб дати відповідь на питання: як людина пізнає навколишній світ?

Ф. Бекон розрізняв у людини дві душі – розумну й чуттєву. Чуттєва душа є органом розумної, божественної душі. Розумна душа не редукується до чуттєвої. Найявністю чуттєвої душі є тим, що об'єднує людину з тваринами. «Адже ця душа, – наголошує Ф. Бекон, – є основною в тварин її органом, у людини ж вона сама виявляється органом мислячої душі й скоріш могла б називатися життєвим духом, аніж душею. Ось усе, що належало сказати про субстанцію душі» [2, с. 281].

Слід віддати належне проникливості Ф. Бекон-

на. Він розрізняє «перцепцію» чи «сприйняття», і «відчуття». Існує певна спокуса про те, що Ф. Бекон започаткував феноменологічний підхід. Такий висновок можна вважати помилковим. Незважаючи на це, можна стверджувати, що Ф. Бекон першим серед філософів Нового часу відчув усю складність питання, пов'язаного з розумінням «природи» суб'єкта. Зрозуміло, що ні про яке розділення суб'єкта пізнання і психологічного суб'єкта в ті часи не могло бути й мова, оскільки горизонти психології не були навіть накреслені. Але вчення Ф. Бекон про ідоли безперечно було кроком до створення наукової теорії пізнання. В системі поглядів Ф. Бекон проблема ідолів постає як проблема очищення розуму від помилкових, хибних, облудних образів, які виникають у людському розумі внаслідок його внутрішньої до цього схильності. Це з одного боку. Водночас беконівське розв'язання проблеми ідолів є спробою розкриття не тільки світу науки, але й «життєвого світу» – основи всього «об'єктивного пізнання», даного до будь-якої науки.

К. Маркс, характеризуючи філософію Ф. Бекон, писав: « У Бекон, як першого свого творця, матеріалізм приховує ще в собі в наївній формі зародок всебічного розвитку. Матерія усміхається своїм поетично-чуттєвим блиском усьому людству» [5, с. 142-143]. Додамо, що у Ф. Бекон не тільки матерія посміхається чуттєвою пишністю, а й саме життя чуттєво протистоїть людині. І лише коли людина замислюється над тим, що вона пережила й переживає, то вона звертається до логіки й занурюється у сферу раціонального.

Ф. Бекон досить критично ставився до логіки Аристотеля, оскільки той не займався проблемою стану свідомості. На відміну від Аристотеля, Ф. Бекон виступає скоріше з позицій психологічного скептицизму й те, як він тлумачив ідолів, є свідченням цього. Принаймні для Ф. Бекон було цілком очевидно, що коли логік стверджує, що два протилежних судження не можуть бути водночас істинними, то він справді стверджує, що для будь-якої людини на рівні переживання свідомості неможливо вважати, наприклад, що ця цеглина біла і що вона червона. Здатність людини формулювати ті чи інші принципи пізнання своїми засадами мають психічну організацію (природу) і є недоказовими, оскільки природжені. В цьому легко пересвідчитись, аналізуючи те, як англійський філософ пояснює «природу» тих або тих ідолів. Наприклад, ідоли печери [2, с. 24] та ідоли площі [2, с. 25] .

Тільки в цьому пункті Ф. Бекон – провісник феноменологізму, в усіх інших випадках він завязаний методолог. І саме в цьому аспекті Ф. Бекон є дуже сучасним. Інакше кажучи, його думки щодо методології співзвучні з сучасними рецепціями. Наприклад, В. Рижко, аналізуючи сучасний методологічний занепад, зазначає: «Відтепер осмислення філософських проблем здійснюється в термінах, що відносяться до соціогуманітарного знання, термінах сучасної біології, географії, мовознавства, літератури, мистецтвознавства, медицини, антропології, а також нерівноважної термодинаміки – синергетики тощо. Справді провідними концепта-

ми постмодерної філософії є: реконструкція, хаос, симулякр, шизофренія, тілесність, сексуальність, влада, смерть, колаж, тюрма, текст, трансгресія, різьма, горизонт, складка тощо. Для традиційної (класичної) філософії перелічені та інші концепти є досить екзотичними... Всі вони, що очевидно, стосуються соціальної та гуманітарної сфери. Тоді як у попередній філософії концепти в основному стосувались або буденної сфери, або природничої та технічної. І далі: «Насправді стан «неметодологізму» як прикмета постмодерної філософії – це рефлексія, яка нав'язана особливостями тлумачення методології, якою вона постає в класичній науці. Навіть більше того, як було вище показано, що навіть у класичній філософії прикмети методології – її усталеність, часове існування до акту пізнання (творчої діяльності) – це прикмети, що є наслідком відповідного філософського дискурсу та існування цього дискурсу як засобу вишколювання, тобто включення людини в наукову культуру» [8, с. 75-76].

В. Рижко звертає увагу на особливості тлумачення методології. І в цьому відношенні Ф. Бекон неперевершений, оскільки він майже перший серед філософів Нового часу не просто звертається до проблеми методу, а й повертає її у напрямі дослідження «природи» людини. Він буквально занурюється в цю проблему, класифікуючи методи і виділяє: магістральні, екзотеричні та аіористичні чи методичні. Він прагнув створити такі методи, які б допомогли знайти єдиний шлях до істини. «Теорія елімінативної індукції та метод класифікації – то є видатний внесок, який Ф. Бекон зробив на шляху до синтезу онтології, гносеології та методології» [4, с. 39].

Ф. Бекон, якого закономірно вважають фундатором емпіризму, у своєму вченні веде мову про спостереження, класифікацію, експеримент і правила індуктивного методу як засади пізнавального процесу. Варто погодитись із думкою В. Рижка, який зазначає, що в даному випадку правила індуктивного методу «не можна тлумачити тільки як виключно емпіричні правила пізнання, а доцільно вбачати в них спробу емпіричне пізнання відповідно впорядкувати, тобто репрезентувати у раціональний спосіб. А це тільки означає, що ідея створення методології пізнання є раціональною ідеєю. Хоча вона може, як у Ф. Бекона, бути застосованою і до емпіричного рівня пізнання» [8, с. 69]. І хоча постмодернізм «за своїм змістом є антиметодологічним [8, с. 69], історія філософії засвідчує особливу важливість і актуальність беконівського емпіризму в розробці подальших шляхів пізнавального процесу в цілому і стосовно людської сутності – єдності її духовного і фізичного, душі і тіла зокрема, адже нею давалися відповіді на жагучі питання того часу в контексті природничо-наукового знання, яке ставало лідером. Незважаючи на лідерство природничих і технічних наук з другої половини 20 ст. й донині, які досягли значних результатів, соціально-гуманітарне знання, науки про живе в цілому також набули бурхливого розвитку й почали претендувати на лідерство. Відтепер осмислення майже всіх філософських про-

блем нерозривно поєднане з аналізом сутності самої людини, її духовного та фізичного первнів. Осмислення антропологічних проблем, які в емпіричному ракурсі розглядав Ф. Бекон, відносяться до соціогуманітарного знання, а отже, й досліджуються в межах як сучасної біології, антропології, медицини, мовознавства, мистецтвознавства та інших наук.

Зрозуміло, що класифікація наук у Ф. Бекона – не мета сама собою, а спроба зрозуміти цілісність людської «природи». Але починає він з аналізу властивостей душі. Він, зокрема, зазначає: «Здібності душі прекрасно відомі: це – інтелект, розсудок, уява, пам'ять, потяг, воля, нарешті, все те, чим займаються логіка й етика. Проте в ученні про душу необхідно передусім досліджувати походження цих здібностей з погляду фізики, тією мірою, якою вони уроджені душею та невід'ємно належать їй, відносячи до логіки й етики лише дослідження їх застосування і їх об'єктів» [2, с. 283]. Якщо обмежувати схемою «класифікація людських знань» [2, с. 547], то науки Ф. Беконем поділяються на такі, що відносяться лише до сфери пам'яті, уявлення (фантазії) і розсудку. Сфери інтелекту, потягу та волі Ф. Беконем аналізуються дещо в іншому контексті. Аналіз схеми класифікації наук, запропонований Ф. Беконем, дає підстави вважати, що головною ідеєю є ідея людини. Що це дійсно так, свідчить розподіл наук, які корелюються з базовими поняттями. Читач сам може пересвідчитись у цьому. Ми не ставимо за мету повністю відтворити схему класифікації наук, яка запропонована Ф. Беконем. Акцентуємо увагу лише на деяких її особливостях. Так, пам'яті відповідають історія та історичні науки. Розсудку відповідає філософія, яка поділяється на першу філософію і філософію людини. Перша філософія включає вчення про природу чи природну філософію та загальні аксіоми наук, а також трансценденції й загальне вчення про людину. Філософія людини складається з учення про душу й загального вчення про природу і стан людини, яке, у свою чергу, поділяється на вчення про людську особу і вчення про зв'язок душі та тіла. В класифікації наук за Ф. Беконем загальне вчення про людину згадується двічі. Дивного тут нічого нема. Тим більше не можна вважати, що Ф. Бекон помилився. У першому випадку загальне вчення про людину складається з історичних наук, теології і додатків до богонатхненної теології. У другому випадку йдеться лише про філософську антропологію. Цікаво те, що філософська антропологія хоча і містить вчення про тіло, але воно є складовою частиною вчення про душу людини. Вчення про тіло складається з таких наук, як медицина, косметика, атлетика та мистецтво насолоди. Кожна з перелічених наук поділяється на більш конкретні об'єкти дослідження. Наприклад, медицина поділяється на збереження здоров'я, лікування хвороб і продовження життя. Вчення про душу складається з учення про використання й об'єктивні властивості душі та вчення про богонатхненну душу, вчення про чуттєву душу, вчення про субстанції та властивості душі, додатки до вчення про властивості душі.

Висновки. Загалом більшість наук, серед яких – логіка, етика і цивільна наука, характеризують «природу» і властивості людської душі. Ф. Бекон безперечно є емпіристом, але його емпіризм дещо відрізняється від локківського емпіризму й особливо від емпіризму Роджера Бекона. Адже зовсім не випадково Ф. Бекон розрізняє сприйняття і відчуття, оскільки вже сприйняття дає можливість певним чином фіксувати «стан свідомості», завдяки чому будь-яке питання про об'єкт пізнання набуває дещо іншого смислу: будь-яке питання про об'єкт пізнання сам собою виявляється зайвим без урахування суб'єктивної достовірності. «Але найбільшою мірою, - пише Ф. Бекон, - заплутаність і омани людського розуму походять від пасивності, невідповідності й обману чуттів, бо тому, що збуджує чуття, надається перевага перед тим, що відразу чуттів не збуджує, хоча б воно було кращим. Тому споглядання припиняється, коли припиняється погляд, так що спостереження невидимих речей виявляється недостатнім або відсутнє цілком. Через це весь рух духів, які перебувають у чуттєвих тілах, залишається прихованим і недоступним людям. Так само залишаються прихованими більш тонкі перетворення в частинах твердих тіл – те, що зазвичай називають зміною, тоді як це насправді пересування найдрібніших часток... Чуття саме собою слабке й помиляється, і небагато вартує знаряддя, призначене для посилення й загострення чуттів. Найточніше витлумачення природи досягається за допомогою спостережень відповідних, доцільно поставлених дослідів. Тут чуття

судить тільки про досвід, досвід же – про природу і про саму річ» [3, с. 22-23].

Кількість подібних думок у Ф. Бекона досить значна. Про що це свідчить? Ф. Бекон на той час формулює першу наукову програму, в якій досить чітко проглядається суб'єктно-об'єктна парадигма. Має враховуватися не тільки суб'єктна достовірність, але необхідно взяти до уваги, що у беконівській класифікації наук знайшла відображення думка, що й людина є об'єктом пізнання. Водночас варто наголосити про суперечливість методології Ф. Бекона. Англійський філософ як фундатор емпіризму Нового часу, безперечно, проголошує тезу про повернення до «самих речей», до природи як такої з неодмінним усуненням будь-якого метафізичного вибору й особливо пов'язаного з аристотелівською метафізикою. Проте емпіризм Ф. Бекона залишається метафізичним, оскільки англійський філософ пов'язував вимогу повернення до самих речей з вимогою фундування будь-якого пізнання в досвіді, вважаючи за безперечне досягнення твердження, що тільки досвід дає людині самі речі. Це і є метафізичним вибором, проти якого виступав англійський філософ, адже методології, яка б якоюсь мірою дозволяла позбутися психологізму в процесі пізнання, в ті часи просто не існувало. Ф. Бекон зробив перший крок на шляху розуміння «природи» суб'єкта, який пізнає, і тому його можна вважати фундатором проблеми суб'єкта – проблеми, яка посіла головне місце в сучасній феноменології і, зокрема, в феноменологічних дослідженнях Е. Гуссерля.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аристотель. О душе. – СПб., 2002. – 220 с.
2. Бекон Ф. Соч. В 2-х Т. – Т.1. – М., - 1971. – 589 с.
3. Бекон Ф. Соч. В 2-х Т. – Т.2. – М., - 1972. – 582 с.
4. Капітон В. П., Панфілов В. О. Філософія науки Нового часу. – Дніпропетровськ, 1999. – 120 с.
5. Маркс К., Енгельс Ф. Соч., Т. 2. – 720 с.
6. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Софисты. Сократ. Платон. – М., 1969. – 650 с.
7. Платон. Соч. В 3-х Т. – Т. 3, ч. 1. – М., 1971. – 680 с.
8. Рижко В. А. Постмодерністська філософія і доля методології // наукові праці Спільки дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства). – Спецвипуск № 1. – «Феномен раціональності». – Вінниця, 2004. – 389 с.